

Arkadiusz Wąsiński

ZNACZENIE GENERATYWNOŚCI W OSIĄGANIU DOROSŁOŚCI PRZEZ WSPÓŁCZESNEGO CZŁOWIEKA

Słowa kluczowe: dorosłość, generatywność, zadanie rozwojowe, biograficzne ścieżki życia.

Streszczenie: Znaczenie potrzeby generatywności podkreślają psychologowie rozwojowi, andragodzy i pedagodzy rodziny. Ujawnia się ona w różnych kontekstach, spośród których pierwszoplanowymi są rozwój osobowy człowieka dorosłego, budowanie trwałych relacji międzypokoleniowych, wypełnianie zadań opiekuńczo-wychowawczych wpisanych w rolę rodzica. W niniejszym artykule podjęto próbę zwrócenia uwagi na zestawienie znaczenia generatywności z dorosłością rozumianą za Barbarą Harwas-Napierałą jako spełnienie. Kluczem do spełnienia w dorosłości jest potrzeba generatywności, która biorąc pod uwagę jej całościowy charakter, staje się złożonym i trudnym do zrealizowania zadaniem rozwojowym współczesnego człowieka. Refleksja wokół tak zakreślonego zagadnienia ukazuje generatywność jako zmieniającą się w biegu życia potrzebę pod względem jej specyfiki, zakresu, poziomu zaangażowania opiekuńczego. Niemniej fundamentalną z punktu widzenia egzystencjalnego.

Kategoria dorosłości w warunkach przemian społeczno-kulturowych

Zmieniające się realia społeczne, ekonomiczne, edukacyjne, technologiczne i kulturowe utożsamiane z ponowoczesną rzeczywistością wiążą się z wieloma czynnikami determinującymi rozwój osobowy współczesnego człowieka dorosłego. Obserwowanym powszechnie efektem dokonujących się przemian jest przejście od typowej dla społeczeństwa modernistycznego sytuacji społecznej określonej, przewidywalnej i niezmiennej do typowej dla społeczeństwa ponowoczesnego sytuacji społecznej rządzącej się logiką nieokreśloności, zmienności i odwracalności. Sytuacja ta wiąże się z zasadniczą zmianą warunków życia człowieka dorosłego, a tym samym warunków osiągnięcia dorosłości i możliwości spełnienia w dorosłości. Co więcej, zmianie uległo również samo przeżywanie dorosłości (Hartmann, Swartz 2007). Ujawnia się zatem potrzeba podjęcia refleksji nad *dorosłością widzianą z perspektywy zarówno jej statusu teoretycznego (...), jak również postrzeganą przez pryzmat jej silnego umocowania w praktyce dnia codziennego i bezwzględnego uzależnienia od niestabilnej rzeczywistości*¹.

¹ Fragment wypowiedzi Jerzego Semkowa nt.: *Duchowy wymiar dorosłości antidotum na lęki egzystencjalne* wygłoszonego podczas Akademickiego Seminarium Naukowego z cyklu „Jesiennie spotkania andragogiczne” zorganizowanego 14.10.2012 r. w Wyższej Szkole Administracji w Bielsku-Białej.

Rozumienie dorosłości różni się zasadniczo w obu kontekstach sytuacyjnych. W warunkach społeczeństwa modernistycznego dorosłość była osiągnana we względnie trwałej sekwencji i oparta o względnie utrwalony wzorzec wchodzenia w ten okres życia człowieka. Osiągnięcie poszczególnych jej etapów przebiegało w jednym kierunku i przyjmując kontekst społeczny było nieodwracalne. Z tego też powodu dorosłość miała charakter stadialny i była przewidywalna. Odgrywanie ról społecznych przypisywanych człowiekowi dorosłemu w obiektywny sposób nadawało konkretnej jednostce status osoby dorosłej. Kluczowymi wskaźnikami dorosłości są momenty przejścia związane z zakończeniem przez młodego człowieka edukacji i podjęciem aktywności zawodowej, uniezależnieniem się od rodziny, zbudowaniem trwałego związku partnerskiego/małżeńskiego, założeniem rodziny rozumianej jako posiadanie dzieci i podjęcie zadań rodzicielskich (Brzezińska i in. 2012).

Przemiany rzeczywistości społecznej eksponujące znaczenie wolności indywidualnych wyborów i relatywizmu w sferze aksjonormatywnej, unieważniają w coraz większej mierze definiowanie dorosłości w kategoriach uznanych za właściwe, czy też pożądane przez poprzednie generacje dorosłych. Sytuacja taka prowadzi do *nasilającej się deregulacji biegu życia, destabilizacji struktury zadań i ról życiowych, a w efekcie – do dużych różnic między kolejnymi kohortami* (Zagórska i in. 2012, s. 90). Coraz mniej atrakcyjna poznawczo staje się perspektywa opisywania dorosłości we wskaźnikach obiektywnych. Typowa dla realiów społeczeństwa modernistycznego sytuacja sekwencyjności i trwałości osiągniętego statusu osoby dorosłej przestaje być adekwatna do nowych realiów społeczeństwa ponowoczesnego.

Wchodzenie w dorosłość w warunkach społeczeństwa ponowoczesnego jest związane ze znacznie mniejszą przewidywalnością, na którą składają się zarówno zmienność, jak i odwracalność. Osiąganie dorosłości nie ma charakteru stadialnego, lecz procesualny, dynamiczny i zmienny (Molgat 2007). Przyjęcie logiki procesualności osiagania dorosłości koresponduje z koncepcją dynamicznej dorosłości, a więc dorosłości osiaganej w całym cyklu biegu życia osoby dorosłej (Arnett 2006). Stanowi zatem ciągły proces osobowego rozwoju, którego osoba dorosła jest aktywnym i twórczym podmiotem wytyczającym cele i wartości własnego wzrastania. Proces ten przebiega nieliniowo, za każdym razem zgodnie z indywidualnie wytyczanymi i po części spontanicznie kreowanymi ścieżkami biograficznymi osób dorosłych.

Takie zindywidualizowane i zarazem zsubiektywizowane rozumienie dorosłości osiaganej w cyklu życia jawi się jako całożyciowe zadanie rozwojowe, którego przebiegu i celu nie sposób wcześniej zaplanować. Składają się na nie role społeczne i zadania życiowe realizowane przez osobę dorosłą równoległe lub w dowolnych konfiguracjach łamiących dotychczasowe sekwencje stadialne wytyczające kierunek procesu rozwoju osobowego. Dorosłość pojmowana na sposób holistyczny i dynamiczny zakłada otwartość osoby dorosłej na nowe doświadczenia i w dużej mierze zmiany, które niekoniecznie mają charakter progresywny.

Wynikają bowiem często z gotowości osoby do podejmowania sytuacji życiowych utożsamianych z odgrywaniem nowych ról społecznych i jednocześnie z ponownym (nawet wielokrotnym) „wcielaniem” się w „stare” role typowe dla okresu adolescencji (Reitzle 2007).

Dynamiczne ujmowanie dorosłości akcentuje ją jako kategorię subiektywną, której wskaźnikami są poczucie dorosłości oraz dojrzałości psychicznej (Arnett 2000). Dorosłość jest przedstawiana jako stan umysłu osoby, która postrzega siebie jako dorosłą wówczas, gdy zyskuje wewnętrzne przekonanie o tym, że jest dorosła, określa siebie jako osobę dorosłą, a także upewnia się, że posiada kompetencje właściwe osobie dorosłej. Dojrzałość psychiczna wyraża się wówczas w ukształtowanej autonomii (poczuciem kontroli nad własnym życiem i usamodzielnieniem się życiowym), niezależności (stabilności i niezależności finansowej), samodzielności podejmowania decyzji, zdolności do budowania trwałych związków partnerskich, a także akceptacji odpowiedzialności za siebie i innych (Zagórska i in. 2012). A zatem dorosłym jest *ten, kto ma się za dorosłego, lub zachowuje się/funkcjonuje jak dorosły* (Brzezińska i in. 2012, s. 28). W samookreślaniu siebie jako osoby dorosłej kluczowe jest to, co wpływa na silniejsze subiektywne poczucie dorosłości powiązane z większą dojrzałością psychiczną (Brzezińska i in. 2011).

Osiągnięcie dorosłości w świetle koncepcji biograficznych ścieżek życia

Koncepcja biograficznych ścieżek życia zakreśla perspektywę rozwoju osoby dorosłej w cyklu życia, w której uwzględnia się jej indywidualne wybory, dążenia, ograniczenia i działania układające się w tzw. biograficzne ścieżki (Bynner 2005). Biograficzność wspomnianych ścieżek jest pewną metaforą retrospektywnego odniesienia się do własnego życia utożsamianego z rozumieniem biografii jako życiem konstruowanym, bezustannym procesem *konfrontowania własnego doświadczenia ze zmieniającym się światem zewnętrznym* (Lalak 2010, s. 394). Ujawnia się ona w tym, że osoba dorosła, będąc podmiotem konstruującym własną biografię w drodze osobowej autokreacji, z jednej strony działa intencjonalnie, kierując się chęcią spełnienia indywidualnych oczekiwań i aspiracji. Z drugiej zaś, ma świadomość złożoności i – w dużej mierze – nieokreśloności sił zewnętrznych, które na nią działają, rzutując na jej los niezależnie od jej planów i woli (Skibińska 2006).

Zmienność i dynamiczność sił zewnętrznych nie pozbawia jednak osoby dorosłej możliwości samostanowienia i działania zdeterminowanego od wewnątrz. Pomimo trudności, a nawet przeciwności, może nadal próbować wytyczać kierunki własnych działań i dążeń (Brygoła 2010). Wówczas wciela się w rolę podmiotu podejmującego trud biograficznego kreowania życia. Konstrukcja biograficzna jest w pewnym sensie emanacją wewnętrznej determinacji w tym zakresie. Niekiedy przypomina misternie zaplanowaną budowlę, biografię świadomie konstruowaną w pewnym dystansie i mentalnej niezależności od sił zewnętrznych, a czasami popolitą konstrukcją biograficzną przesyconą elementami typowymi dla jej realiów społeczno-kulturowych (Lalak 2010).

Biograficzne ścieżki życia są zatem kształtowane przez trwające w dynamicznym napięciu zróżnicowane czynniki wewnętrzne i zewnętrzne. Z tego też powodu John Bynner nie mówi o jednej drodze, lecz o wielu ścieżkach, które składają się w sieć powiązanych ze sobą wydarzeń biograficznych ewoluującą na przestrzeni biegu życia (Bynner 2005). Jej cechą charakterystyczną jest przemieszczanie się osoby dorosłej wzdłuż poszczególnych ścieżek oraz między nimi. Momenty przejścia wiążą się z punktami zwrotnymi utożsamianymi z sytuacjami kryzysowymi, czy też granicznymi. Sytuacje kryzysowe są dla osoby dorosłej ryzykiem, ale też stwarzają jej szansę własnej autokreacji. Wywołują refleksję wokół kłopotliwego pytania: „Czego naprawdę chcę?” (Manenti 2006).

W przypadku aktywnego konstruowania własnego życia prowadzą do wytyczenia nowych ścieżek biograficznych wpisujących się w zmianę progresywną w procesie rozwoju. Z kolei w przypadku pasywnego podporządkowania się losowi skutkują dalszym trwaniem przy „starej” ścieżce lub przemieszczaniem się na ścieżki utożsamiane ze zmianą regresywną.

Wspomniana koncepcja biograficznych ścieżek życia wprost nawiązuje do dynamicznego ujmowania dorosłości. Subiektywny kontekst ujmowania dorosłości nakreśla co najmniej dwie płaszczyzny interpretacyjne. Pierwsza wiąże się podmiotowym aspektem funkcjonowania osoby dorosłej, która jako podmiot konstruujący własną biografię na drodze osobowej autokreacji (Wąsiński 2011) świadomie podąża indywidualnie wytyczanymi ścieżkami biograficznymi. Kluczowa dla tej płaszczyzny jest kategoria kreacji podmiotu poprzez działanie. Z kolei druga płaszczyzna dotyczy retrospektywnego i zarazem refleksywnego odniesienia się do własnych przeżyć i doświadczeń (Wojtyła 2000). Priorytetowe jest w tym przypadku nadawanie znaczeń i sensów poszczególnym ścieżkom oraz interpretatywne odniesienie się do nich. Kluczową kategorią jest więc potrzeba poczucia sensu własnych wyborów i dążeń życiowych (Frankl 2010).

Subiektywny kontekst dorosłości wspomnianej koncepcji eksponuje znaczenie uwarunkowań wewnętrznych związanych z kapitałem tożsamościowym osoby dorosłej. Chodzi m.in. o jej walory intelektualne (giętkość poznawcza, zdolność myślenia krytycznego i rozumowania moralnego), autonomiczne (poczucie własnej skuteczności i samowystarczalności, wewnętrzne poczucie kontroli, odkrywanie zobowiązań) i egzystencjalne (poczucie sensu życia), które pozwalają pokonywać różne przeciwności napotkane w biegu życia (Zagórska i in. 2012).

Generatywność zadaniem rozwojowym człowieka dorosłego

W drugim planie koncepcji biograficznych ścieżek życia przedstawiane jest znaczenie uwarunkowań zewnętrznych utożsamianych z zasobami środowiska społecznego człowieka dorosłego. Rodzina jako centralny element tego środowiska odgrywa istotną rolę w projektowaniu i kształtowaniu ścieżek życia (Dubas 2012). Niewydolność opiekuńcza lub wychowawcza rodziny zachodząca na tle zróżnicowanych czynników wywołujących kryzys w rodzinie lub ze względu na kulturowe

uwarunkowania osłabienia znaczenia rodziny w czasach ponowoczesnych (Kawula 2004), bądź też inne czynniki ograniczające jej wpływ na procesy rozwojowe osoby we wczesnej fazie dorosłości oddała okresy przejściowe w biegu życia. Rodziny rozumiane jako zdeintegrowane środowiska o niewielkim znaczeniu społecznym dla wkraczającego w dorosłe życie człowieka przestają być stabilnymi ośrodkami wsparcia i zarazem stałymi punktami odniesienia. Prowadzi to w konsekwencji do sytuacji, w której biograficzne ścieżki osób dorosłych stają się coraz mniej pewne i tymczasowe. Zanurzone w kulturze chaosu, dezorientującej aksjologicznie zwłaszcza ludzi o mniejszym doświadczeniu życiowym, stają się obciążone znacznie większym ryzykiem pozornych wyborów lub ucieczki przed podejmowaniem jakichkolwiek wyborów (Bauman 2005; Semków 2012).

Dodatковым czynnikiem utrwalającym niepewność wyboru ścieżek biograficznych i ich tymczasowość jest mały kapitał tożsamościowy osoby dorosłej, której bez tradycyjnego wsparcia i zarazem kontroli społecznej ze strony rodziny, o wiele trudniej jest nabyć gotowość do podejmowania odpowiedzialnych wyborów życiowych. Wzmaga się wówczas ryzyko, że sytuacja taka doprowadzi *do wyeliminowania ze ścieżek życia ocen społecznych i do pozbawionego refleksji realizowania najprostszych możliwości lansowanych przez aktualne modne trendy* (Zagórska i in. 2012, s. 132). Skutkiem utrwalania się takiego stanu rzeczy może być zatrącenie realizmu w dokonywaniu własnych wyborów życiowych, atrofia tożsamości, a w dalszej w perspektywie czasowej utrata bezpieczeństwa egzystencjalnego (Straś-Romanowska 2008).

Czynnikiem stabilizującym wspomnianą niepewność i tymczasowość ścieżek biograficznych jest rozbudzanie potrzeby generatywności, która orientuje osobę osiągnącą dorosłość lub tę, która postrzega siebie jako dorosłą na budowanie całościowej i emocjonalnie zaangażowanej relacji z drugim człowiekiem. Oznacza ona zdolność osoby dorosłej do opiekuńczej troski, rozumianej też jako dbałość o dobrostan młodszego pokolenia, które w realiach wspólnoty rodzinnej dotyczy przede wszystkim własnych dzieci (Harwas-Napierała 2012). Wykształcenie przez osobę dorosłą potrzeby generatywności skutkuje wewnętrzną gotowością do wejścia w rolę opiekuna (rodzica) rozumiejącego potrzeby opiekuńcze drugiego człowieka (dziecka) i w poczuciu odpowiedzialności podejmującego działania na rzecz ich zaspokojenia (Dąbrowski 2006).

Rodzina rozumiana jako podstawowy obszar aktywności życiowej człowieka (dorosłych i dzieci) jest kluczowym źródłem doświadczeń osób dorosłych w aspekcie międzypokoleniowym (Tyszkowa 1990). W tym znaczeniu zaspokajanie potrzeby generatywności jako opiekuńczo nacechowanej orientacji na drugiego człowieka, kształtuje poczucie tożsamości i wpisuje się w jedną z ważniejszych sfer życia osobowego. Człowiek, który kieruje się wspomnianą potrzebą, dokonuje wyboru ścieżek biograficznych, konfrontując własne wybory z funkcjonującymi w środowisku społecznym znaczeniami wartości przypisywanych miłości, rodzicielstwu, odpowiedzialności i opiece. W rezultacie odczuwa konieczność odpowiedzi na kluczowe pytania: *kim jest i dokąd zmierza?* oraz *po co jest?* (Straś-Romanowska 2008,

s. 18). Są one warunkiem jego samookreślenia się w aspekcie tego, *kim i jakim chce stawać się w swoim życiu?* oraz ciągłego dążenia do pogłębiania samorozumienia odsłaniającego przed nim samym: *co ma dla niego znaczenie?* i *czym się w życiu kieruje?* (Cencini, Manenti 2002, s. 128).

Generatywność jest w tym kontekście dalekosiężnym celem samorozwoju osoby dorosłej, a w praktyce czynnikiem potwierdzającym jej poczucie spójności, ciągłości i sensu życia (Oleś 2012). Stabilizuje i porządkuje bieg życia osoby doświadczającej nowego wymiaru dorosłości rozumianego jako świadome dystansowanie się od wtórnej egocentryzacji (Harwas-Napierała 2012). Jest jednym z kluczowych czynników wyznaczających kierunek jej autokreacyjnego wzrastania ku drugiemu człowiekowi, ku temu, co zgodnie z terminologią Franklowską ma sens i nadaje wartość ludzkiemu życiu (Frankl 2009).

Sposób przeżywania generatywności nie jest jednorodny ze względu na wiek dziecka i rodzica we wspólnocie rodzinnej. Generatywność *oznacza twórcze nastawienie wobec życia i zadań rozwojowych* (Harwas-Napierała 2012), które ma inny charakter w relacji z małym dzieckiem w porównaniu z relacją z dzieckiem w wieku młodzieńczym oraz u progu dorosłości. Jednym z istotnych aspektów tej potrzeby jest chęć bycia potrzebnym i ważnym dla własnego dziecka. O ile oczekiwanie to niemal od razu, niepostrzeżenie dokonuje się w asymetrycznej relacji opiekuńczej z małym dzieckiem objętym pełnym zakresem opieki rodzicielskiej, o tyle tego automatyzmu już się nie obserwuje w coraz bardziej symetrycznej relacji opiekuńczej ze starszym dzieckiem.

Stopniowe usamodzielnianie się dziecka prowadzi do przejmowania na siebie kolejnych zakresów aktywności (samo)opiekuńczej, stale ograniczając zakres koniecznego zaangażowania ze strony rodzica. Rodzi to nową jakościowo sytuację, w której coraz bardziej samodzielne opiekuńczo dziecko staje się opiekunem dla samego siebie. Wspomniana nowa jakość wiąże się zatem z kształtowaniem się symetrii w relacji rodzic–dziecko polegającej na tym, że rodzic wycofuje się z zadań opiekuńczych w obrębie stosunku opiekuńczego na rzecz dziecka, które przejmuje je na siebie (Dąbrowski 2006).

W relacji ze starszym dzieckiem spełnienie rodzica (osoby dorosłej) związane z potrzebą generatywności jest więc uzależnione od postawy dziecka. Autokreacja rodzica w tym względzie odnosi się do stawianych sobie zadań rozwojowych, na których realizację ma po części również usamodzielniające się w okresie adolescencji dziecko.

Możliwości spełnienia osoby dorosłej w odniesieniu do potrzeby generatywności zmieniają się wraz z wiekiem własnego dziecka. Są one utożsamiane m.in. z przebiegiem procesu jego usamodzielniania się opiekuńczego, które rzutują na jakość relacji interpersonalnych we wspólnocie rodzinnej (Jankowski 1983). Zmiana charakteru relacji opiekuńczej zmienia pozycję rodzica, który przestaje być odpowiedzialnym za zaspokojenie całego katalogu potrzeb opiekuńczych dziecka, a zaczyna dostrzegać znaczenie swojej roli w nienarzucającym się, jednak wspierającym uczestniczeniu w jego życiu. W tym ujawnia troskę opiekuńczą o swoje dorosłe już dziecko. Zmiana charakteru relacji opiekuńczej nie

polega już na odpowiedzialności rodzica za dziecko w rozumieniu wywiązywania się z obowiązku stałego angażowania się w działania opiekuńcze i wychowawcze.

Generatywność jest więc zadaniem rozwojowym człowieka dorosłego (rodzica) w kontekście jego ciągłej przemiany wewnętrznej. Specyfika relacji opiekuńczej z dzieckiem zmienia się dynamicznie za sprawą obu podmiotów tej relacji. Nowa jakościowo sytuacja wiąże się ze stale wzrastającym aktywnym udziałem dziecka, które osiągając pierwsze etapy usamodzielnienia, oczekuje przestrzeni do współdefiniowania charakteru zmiany wspomnianej relacji. Z perspektywy rodzica sytuacja ta rodzi poważne w skutkach wyzwanie. Nie chodzi tylko o zaakceptowanie tej zmiany i adaptację do nowych realiów opiekuńczych w rodzinie. Pierwszoplanowe staje się bowiem indywidualne odnalezienie własnej formuły generatywności sprzyjającej osiągnięciu dorosłości rozumianej w kategorii spełnienia (Matuszewska 1993).

Waga tak ukierunkowanej przemiany wewnętrznej na tle generatywności wynika z jej źródła, tj. twórczej otwartości osoby dorosłej *wobec życia i zadań rozwojowych* (Harwas-Napierała 2012, s. 66). Akceptacja dynamiki ewoluowania relacji opiekuńczej oraz poszukiwanie własnej jej formuły wpisuje się w egzystencjalne znaczenie potrzeby generatywności. Z tego punktu widzenia nie wystarczy przeżycie rodzicielstwa nacechowanego aktywnością opiekuńczą i wychowawczą, aby podążać pełniej i bardziej ku optimum własnej dorosłości. Konieczne jest ciągle przeżywanie rodzicielstwa w kolejnych odsłonach uwarunkowanych tempem i zakresem usamodzielniania się dziecka. Jednak w coraz większej mierze za jego zgodą i na jego warunkach.

Zakończenie

Znaczenie potrzeby generatywności wynika z naturalnego dążenia człowieka do budowania relacji międzypokoleniowych oraz pragnienia bycia drugim potrzebnym. Z tej perspektywy generatywność jest kluczowym elementem dorosłości. Co więcej, nadaje sens ludzkiej egzystencji i jest kluczowa w osiągnięciu spełnienia przez osobę dorosłą. Pragnienie bycia drugim potrzebnym jest wyjściem naprzeciw drugiemu w poczuciu gotowości pełnienia zadań opiekuńczych i wychowawczych. Urealnianie tego pragnienia zakłada ze względu na bieg życia zmienność form, zakresu i charakteru działania osoby dorosłej (rodzica) zorientowanego na zachowanie dobrostanu dziecka. Niezmiennie jednak jest kluczowe w osiągnięciu dorosłości czy też stawianiu się osobą dorosłą. Należy sądzić, że tym, co szczególnie doniosłe w generatywności, jest rozbudzanie zdolności do troski o młode pokolenie, a także gotowości do dzielenia się *doświadczeniem życiowym i przekazywaniem tradycji* (Harwas-Napierała 2012, s. 98).

Bibliografia

1. Arnett J.J. (2000), *Emerging Adulthood. A Theory of Development from the Late Teens through the Twenties*. American Psychologist, No. 55 (5), pp. 469–480.
2. Arnett J.J. (2006), *Emerging adulthood: in Europe: a response to Bynner*. Journal of Youth Studies, No. 9 (1), p. 111–123.
3. Bauman Z. (2005), *Raport o kondycji moralnej świata*. „Tygodnik Powszechny”, nr 20, s. 4–5.
4. Brygoła E. (2010), *Zagrożona tożsamość*, [w:] M. Straś-Romanowska, B. Bartosz, M. Żurko (red.), *Badania narracyjne w psychologii*. Warszawa: Wydawnictwo Psychologii i Kultury ENETEIA, s. 273.
5. Brzezińska A., Czub T., Hejmanowski, S., Rękosiewicz M., Kaczan R., Piotrowski K. (2012), *Uwarunkowania procesu kształtowania się tożsamości w okresie przejścia z adolescencji do dorosłości*. Kultura i Edukacja, nr 3 (89), s. 27, 28.
6. Brzezińska A., Kaczan R., Piotrowski K., Rękosiewicz M. (2011), *Odroczona dorosłość: fakt czy artefakt?* Nauka, nr 4, s. 67–107.
7. Bynner J.M. (2005), *Rethinking the youth phase of the life course: the case for emerging adulthood?* Journal of Youth Studies, No. 8 (4), pp. 367–384.
8. Cencini A., Manenti A. (2002), *Psychologia a formacja. Struktura i dynamika*, przekł. K. Kozak, Kraków: Wydawnictwo WAM, s. 128.
9. Dąbrowski Z. (2006), *Pedagogika opiekuńcza w zarysie. T. 2*. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, s. 84–86.
10. Dubas E. (2012), *Wartości uniwersalne w nieprzejrzystej współczesności. Z badań nad uniwersaliami – kontekst andragogiczny*, [w:] J. Semków, J. Pazgan (red.), *Świat wartości wobec wyzwań rzeczywistości ponowoczesnej*, Legnica: PWSZ, s. 17–18.
11. Frankl V.E. (2009), *Człowiek w poszukiwaniu sensu. Głos nadziei z otchłani Holocaustu*, przekł. A. Wolnicka, Warszawa: Wydawnictwo Czarna Owca, s. 166.
12. Frankl V.E. (2010), *Podstawy logoterapii*, [w:] *Wola sensu. Założenia i zastosowanie logoterapii. Wydanie rozszerzone z nowym posłowiem autora*. Przekł. A. Wolnicka, Warszawa: Wydawnictwo Czarna Owca, s. 29–30.
13. Hartman D., Swartz T. (2007), *The New adulthood? The transition to adulthood from the perspective of transitioning Young adults*. Constructing Adulthood: Agency and Subjectivity in Adolescence and Adulthood in Life Course Research, No. 11, pp. 253–286.
14. Harwas-Napierała B. (2012), *Dorosłość jako spełnienie. Drogi i zagrożenia rozwoju człowieka w okresie dorosłości*. Kraków: Wydawnictwo LIBRON, s. 66, 98.
15. Jankowski K. (1983), *Nie tylko dla rodziców*. Warszawa: Nasza Księgarnia, s. 83–87.
16. Kawula S. (2004), *Mozaikowość i koloryt współczesnej rodziny*, [w:] S. Kawula, J. Brągiel, A.W. Janke (red.), *Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, s. 376.
17. Kawula S. (2004), *Rodzina o skumulowanych czynnikach patogennych*, [w:] S. Kawula, J. Brągiel, A.W. Janke (red.), *Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, s. 155–160.
18. Lalak D. (2010), *Życie jako biografia. Podejście biograficzne w perspektywie pedagogicznej*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie ŻAK, s. 394, 395.
19. Manenti A. (2006), *Życie idealami. Między sensem danym a nadanym*. Przekł. J. Kochanowicz. Kraków: Wydawnictwo WAM, s. 107–109.
20. Matuszewska M. (1993), *Zmiany rozwojowe młodych dorosłych w kontekście pełnienia społecznych ról rodzinnych*. Kwartalnik Polskiej Psychologii Rozwojowej, nr 1, s. 49–58.

21. Molgat M. (2007), *Do transitions and social structures matter? How "emerging adults" define themselves as adults*. Journal of Youth Studies, No. 10 (5), pp. 495–516.
22. Oleś P. (2012), *Psychologia człowieka dorosłego. Ciągłość – zmiana – integracja*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, s. 207–209.
23. Reitzle M. (2007), *The effects of work-and family-related transitions on young people's perception of being adult*. Journal of Vocational Behavior, No. 70, pp. 25–41.
24. Semków J. (2012), *Świat wartości uniwersalnych w potrzasku ponowoczesności*, [w:] J. Semków, J. Pazgan (red.) *Świat wartości wobec wyzwań rzeczywistości ponowoczesnej*, Legnica: PWSZ, s. 27–30.
25. Skibińska E.M. (2006), *Mikroświaty kobiet. Relacje autobiograficzne*. Warszawa: UW, s. 15–17.
26. Straś-Romanowska M. (2008), *Szanse i zagrożenia rozwoju człowieka we współczesnym świecie*, [w:] M. Bogdanowicz i M. Lipowska (red.), *Rodzinne, edukacyjne i psychologiczne wyznaczniki rozwoju*, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, s. 18, 21.
27. Tyszkowa M. (1990), *Rodzina, doświadczenie i rozwój jednostki. Paradygmat teoretyczny badań*, [w:] M. Tyszkowa (red.), *Rodzina a rozwój jednostki*, Poznań: CPBP .09.02, s. 20–21; 29.
28. Wąsiński (2011), *Autokreacja w perspektywie narracji i biograficzności*, [w:] E. Dubas i W. Świtalski (red.), *Uczenie się z (własnej) biografii*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, s. 38–40.
29. Wojtyła K. (2000), *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne*. T. Styczeń, W. Chudy, J.W. Gałkowski, A. Rodziński, A. Szostek (red.), Lublin: Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego KUL, s. 154.
30. Zagórska W., Jelińska J., Surma M., Lipska A. (2012), *Wydłużająca się droga do dorosłości*. Warszawa: Wydawnictwo Kardynała Stefana Wyszyńskiego, s. 87–88, 90, 132.

The significance of generativity in reaching adulthood by modern man

Key words: Key words: adulthood, generativity, developmental task, biographical life pathways.

Summary: The significance of the need for generativity has been emphasised by developmental psychologists, andragogues and family pedagogues. It is revealed in different contexts among which personal development of an adult, building stable inter-generational relationships, fulfilling educational and guardianship tasks assigned to the role of a parent are the primary ones. The paper attempts juxtapose the significance of generativity with adulthood understood, according to Barbara Harwas-Napierała, as fulfillment. The key to this fulfillment is the need for generativity which, having in mind its lifelong character, becomes for a contemporary man a developmental challenge that is complex and difficult to realize. Reflection upon the subject outlined in this way presents generativity as a need that changes during the course of life in its specificity, scope and level of care involvement. It is, however, fundamental from the existential point of view.

Dane do korespondencji:

Dr Arkadiusz Wąsiński

Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. J. Korczaka w Warszawie

Wydział Nauk Społeczno-Pedagogicznych w Katowicach

ul. Katowicka 27

40-173 Katowice

e-mail: arkadiusz.wasinski@gmail.com